

„Nedostatečně si vážíme toho, co máme“

Dana Němcová mezi prvními podepsala Chartu 77. Za činnost ve Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných, který roku 1977 spoluzakládala, si matka sedmi dětí odseděla několik měsíců ve vazbě, načež za podvracení republiky dostala dvouletý trest vězení s podmíněným pětiletým odkladem. Přesto se nikdy nebála dělat to, co pokládala za správné

PŘIPRAVILA Naďa Straková

ROZHOVOR

« Dana Němcová s rodinou a přáteli doma v Ječné 7 na snímku z roku 1973. Uprostřed Jiří Němec, vpravo dole Ivan Martin Jirous, u kytky stojí Milan „Mejla“ Hlavsa, baskytarista Plastic People of the Universe, a v zadu v temnu Věra Jirousová

protirežimní. Zpočátku to byly hlavně aktivity v oblasti náboženské, pak v oblasti kulturní a udržovali jsme společenské styky s lidmi podobného smýšlení. Zúčastnili jsme se například ekumenických diskusních seminářů v Jirchářích. Na těch se scházeli katolíci, evangelíci i marxisté. Nebo jsme chodili do různých kroužků, kde se připravovaly překlady a vydání publikací a knih, na kterých nám záleželo, či jsme se scházeli čistě v soukromí v bytech. Po odtajnění materiálů jsme se dozvěděli, že jsme byli sledováni už od druhé poloviny padesátých let.

? Byla jste v Chartě 77 od jejího počátku. Co všechno jste dělala?

Zpočátku jsem se snažila mezi našimi blízkými přáteli získat podpisy Prohlášení Charty 77. Vzpomínám si konkrétně na rodinu Radima Palouše, který Chartu podepsal současně se mnou. Bylo to v čas vánoční v roce 1976, takže byla příležitost k různým setkáním, během kterých jsem Chartu rozšiřovala. Za Chartu jsem byla vyslychána už 14. ledna v ruzyňské věznici. Přesto jsem nesla její poselství dál a rozšiřovala ji i mimo Prahu, zejména v okruhu mladých lidí, později označovaném jako underground. Zнала jsem je přes přátele ze skupiny Plastic People of the Universe, takže se Charta dostala na různá místa republiky, kam se jinak neměla šance dostat.

? Jakým způsobem jste lidi v regionech oslovovala?

Lidé sami přicházeli k nám do bytu v Ječné ulici. Naše domácnost byla vždycky otevřená. Řetězil se tu celý peloton lidí, kteří měli o Prohlášení zájem. Lidé viděli, že se tu otevírá určitý prostor pro

Před rokem, u příležitosti 40. výročí vzniku Charty 77, zjišťovalo Centrum pro výzkum veřejného mínění, kterou z osobností mezi jejími signatáři si lidé vybaví. Téměř polovina dotazovaných uvedla pochopitelně Václava Havla, druhá v pořadí byla Marta Kubišová, s odstupem následovala Vlasta Chramostová a Olga Havlová. Tím výčet skončil. Proto vznikla kniha rozhovorů *Bytová revolta: Jak ženy dělaly disent*, která vyšla těsně před Vánoci,

aby připomněla, jak se ženy zapojovaly do boje proti totalitě. Zde je zkrácená verze rozhovoru s jednou z nich – Danou Němcovou.

OBČANSKÁ ZODPOVĚDNOST

? Komunistický režim nikdy neměl vaši rodinu příliš v lásce...

Vyvíjeli jsme se způsobem, který nám byl vlastní. Režim tedy klidně naše aktivity mohl považovat za

Ivan Martin Jirous, Dana Němcová a Eugen Briekcius před koncertem Plastiků v ateliéru na Žižkově, 1974. Jirous zvaný „Magor“ byl právě propuštěn z prvního vězení

občanskou zodpovědnost. Všichni jsme vycházeli z předpokladu, že když jsme členy nějakého státního nebo národního útvaru, máme zodpovědnost za společenské a politické prostředí, ve kterém žijeme.

ŽÁDNÝ STRACH

? Jaké byly okamžité dopady na vás a vaši rodinu těsně poté, co jste podepsala Chartu? Už jsem toho spoustu zapomněla. Vyslyšali nás a předvolávali. Museli jsme si vyslechnout varování podepsané prokurátorem a vyslovit k němu svůj postoj. My jsme to ale odmítli, jelikož jsme

„Vycházeli jsme z předpokladu, že máme zodpovědnost za společenské a politické prostředí, ve kterém žijeme.“

trvali na tom, že neděláme nic protistátního, naopak že se snažíme státu prospět tím, že upozorňujeme, že v oblasti lidských práv má dodržovat zákony tak, jak se k tomu v mezinárodním prostoru zavázal. V době, kdy jsem byla ve vazbě v ruzyňské věznici, se náš syn David rozhodl odjet s Tomášem Liškou (rovněž signatář Charty – pozn. red.) do Polska a držet tam společně s polskými přáteli v jednom kostele protestní hladovku za propuštění uvězněných členů VONS (Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných). Poláci je oba zadrželi, předali na našich hranicích a poté je umístili do cel předběžného zadržení na Ruzyni. Vyšetřovatelé mi pak sdělili, že mám ve věznici syna. Na celu mu dali někoho, kdo byl

údajně taky vězeň, který ho ale bil, až mu natrhl ucho. Jelikož měl dlouhé vlasy, oholili mu hlavu. Hodně ho ponižovali.

? Měla jste nějakou strategii pro vyjednávání během výslechů? Na strategii jsme se vždy domlouvali. Velice inspirující pro nás byly zkušenosti Petra Uhla, který říkal, že nejlepší strategií je vůbec se s nimi nebavit. Jenže já jsem někdy byla v pokušení jim něco vysvětlovat, což byla samozřejmě chyba. Jsem člověk dialogicky zaměřený, takže jsem se nedokázala na vyslyšající jen dívat. Byla jsem přesvědčená, že mám pravdu a nemohu si ji nechat pro sebe.

? Stalo se vám někdy, že jste se snažila něco vysvětlit a pak se to obrátilo proti vám? To už si nepamatuji. Ale je pravda, že se vždy potvrdilo to, co nám říkal Petr Uhl – jeden byl vlídnější a snažil se z člověka něco dostat, a ten druhý byl radikálnější. Osobně jsem byla moc ráda, když byli prostí.

? Proč? Šlo mi potom dobře mlčet. Se sprostými se bavit nebudu.

? Pamatujete si na „své“ estébáky? Ne, ne, ne. Všechny jsem je pustila z hlavy. Kdybych je potkala, tak je ani nepoznám.

komunistické vlády byla koptována za Občanské fórum do Federálního shromáždění. Po odchodu z politické scény se věnovala pomoci uprchlíkům a spolupracovala s Výborem dobré vůle – Nadací Olgy Havlové.

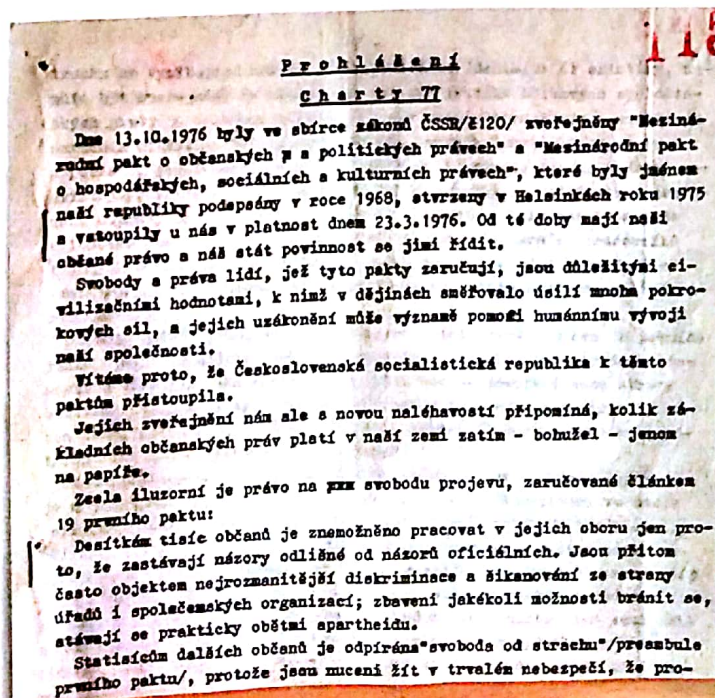
« Dana Němcová převzala cenu Arnošta Lustiga za rok 2016, za odvahu, spravedlnost a lidskost

? Vyhrožovali vám někdy něčím specifickým jenom kvůli tomu, že jste žena? Nevyhrožovali mi, protože jsem žena, ale protože jsem matka. Bylo to v lednu 1977 po prvním výslechu. Přišli dva pánové a mezi dvěma se mě snažili přesvědčit, jestli bych přece jenom nebyla ochotná od Charty odstoupit, protože to bude mít dopad na mé děti. Tenkrát jsem jim mezi dvěma

řekla, že to dělám právě pro děti, že myslím na jejich budoucnost, že to je v jejich zájmu a že se s nimi bavit nebudu. A praskla jsem dvěma. Pak už na mě nějaké výhrůžky nebo ponižování proto, že jsem žena, nezkoušeli.

? Jak se vám žilo s každodenním pocitem nejistoty a strachu, že můžou kdykoli přijít a zatknout vás? Byla to spíš taková nepřijemnost, která působila fyziologické problémy. Treba když zvonil ve čtyři hodiny ráno zvonek, měl

« Původní strojepis Charty 77

✦ **Němcovi na chalupě na Tábořsku před odjezdem Jiřího do exilu, 1983.** Jiří Němec byl v polovině roku 1977 propuštěn ze zaměstnání na foniatričké klinice a pracoval pak jako noční hlídač. Začátkem osmdesátých let, kdy StB vyvinula obrovský tlak na vystěhování disidentů, odešel do Rakouska

člověk pocit, jako když ho kůň kopne do žaludku. Bylo jasné, že jde domovní prohlídka. Ale strach? Ne, ten jsem snad ani necítila. Byla jsem připravená na to, že se může stát leccos. Strach rozhodně nikdy neurčoval moje chování. Jít do toho bylo moje vlastní rozhodnutí. Byla to oběť, ke které jsem se sama uvázala.

TICHÉ SOUZNĚNÍ

✦ **Dokázali lidé kolem Charty navázat vztahy s obyčejnými lidmi mimo disent?** Často se o ní říká, že to bylo ghetto...

Mám dojem, že lidé se na nás hlavně obračeli, až když je někde tlačila bota. A my jsme se je samozřejmě nesnažili přesvědčovat o něčem, co znamenalo i určitou, řekněme si to upřímně, oběť. Takže to byla zvláštní nabídka, s kterou jsme lidi neobtěžovali. Lze říci, že větší popularitu nám učinily oficiální bolševické tiskoviny, které nám nadávaly.

» **Záznam z archivu StB o návštěvách v bytě Němcových**

Potom ty „štvavé“ vysíláčky. Rozhodně si nemyslím, že bychom někdy někoho doslova lanořili. Někde jsme se setkali s utajeným povzbudivým pohledem, jinde třeba s netečností. Během normalizace jsem se nesetkala s tím, že by nám někdo za naši činnost nadával na ulici. Až po roce 1990...

✦ **Co se tehdy stalo?**

Vybavuje se mi, že stojím s Honzou Němcem, bratrem Jiřího, na Národní třídě a tam se na mě nějaký pán vrhl a začal křičet, co jsme to způsobili.

✦ **Věděli vaši sousedé, do čeho jste zapojeni?**

V našem domě se lidé chovali neobyčejně solidárně. Jednou si při domovní prohlídce estébáci vzpomněli, že se chtějí podívat do sklepa. Řekla jsem jim, že nemám klíče. Chtěli, abych šla a vyžádala si je od sousedů. Řekla jsem jim, že ty klíče nepotřebuju já, tak at si je vyžádají sami. Musela jsem jít s nimi. Takže já mezi dvěma pány, které lidé už znali – podle obličeje odhadli, co byli zač –, jsme šli dveře od dveří a všichni do jednoho v celém domě klíče od sklepa zapřeli. Samozřejmě že

je měli. Mám dojem, že lidé v domě vesměs věděli, co děláme. O jedno patro níž byl diplomatický byt, ve kterém bydlel obchodní zastupitel Finska, a ten se s námi přátelil velmi intenzivně. Pod ním bydlel Václav Daněk s rodinou, rusista, překladatel a básník. Jednou se k nám zas chystali na domovní prohlídku a já spustila tašku s čerstvě připravovanými materiály z našeho balkonu na jejich. Dům byl naprosto solidární a snášel s námi i ty dvojice, které nám stávaly za dveřmi nebo před domem, které tady prostě strašily a hlídaly nás. Když u nás jednou zvonili estébáci, naše děti do svých školních aktovek nacpaly, co bylo potřeba, a odnesly to směrem do školy. Starší děti distribuovaly různé letáky a materiály, aniž bych o tom věděla.

✦ **Nepocitovala jste finanční tíseň?**

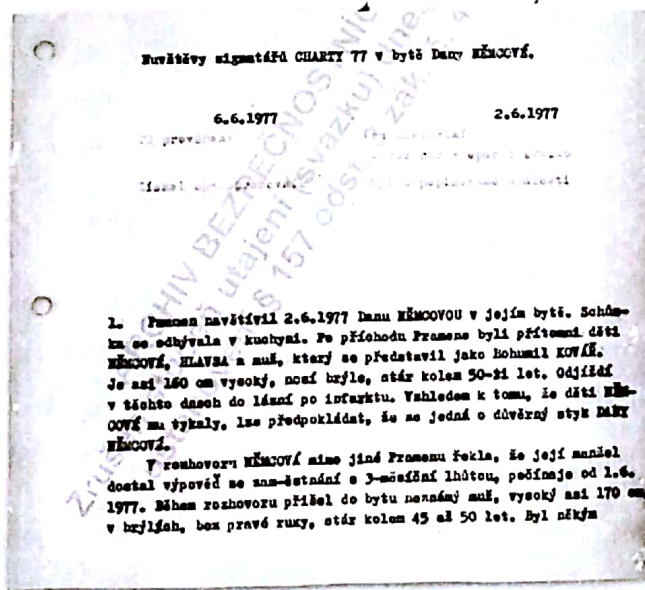
Nikdy jsme neměli přebytek a nikdy jsme neměli ani nedostatek. A tak to je v podstatě dodneška.

NOVÁ DOBA

✦ **Jak se rozvíjel váš život se změnou režimu?**

Do prvního Federálního shromáždění jsem byla kooptována jako poslankyně, tam jsem strávila něco přes dva roky. A potom v roce 1992 jako členka Občanského hnutí. Současně jsem se angažovala v Československém, později Českém helsinském výboru.

V době, kdy k nám začali přicházet uprchlíci z bývalé Jugoslávie, jsem se věnovala uprchlické problematice. S právníčkou Pavlou Řehákovou jsme založily větev Českého helsinského výboru, která se věnovala uprchlické problematice. Postupně jsem přibrala Aničku Grušovou a další a založily jsme Poradnu pro uprchlíky, dnes Sdružení pro integraci a migraci. Těto činnosti jsem se věnovala do svých pětasedmdesáti let. Spousta uprchlíků, kteří tady zůstali, jsou dodneška moji přátelé. Už jsou zcela integrovaní, a třeba i muslimského vyznání. Po smrti Olgy Havlové jsem se stala předsedkyní správní rady Výboru dobré vůle, s nímž jsem spolupracovala.

KNIHA

BYTOVÁ REVOLTA

„V nejhorších snech bych nevěřila, že to může dojít takhle daleko,“ říká v knize Bytová revolta jedna ze zpovídaných Eva „Trúda“ Vidlařová, známá ze svého účinkování v brněnském Divadle na provázku i z řady filmů, když se jí ptají, co říká na vývoj po roce 1989. „(...) to není možné, jací lidé byli předtím a jací jsou dneska. Já jsem třeba cítila v zádech pod-

poru a lidé, i když se k tomu třeba nehlásili navenek, tak tyhle zlomové věci podporovali ze všech sil. A najednou, jak když mávne kouzelným proutkem. Lidé vyrazili po penězích, po postech. Ale to není jenom v tom, to prostě úplně ztratilo jakousi podstatu.“

Tato ukázka z velmi zajímavého rozhovoru dokládá, že uvedená knížka se netýká jen vztahu disidentů k době před rokem 1989, ale i k dnešku a potažmo čtivě, formou dialo-

gu, pojednává o působení člověka v občanské společnosti vůbec. Jednadvacet žen v ní popisuje, jak prožívaly dobu normalizace, represe režimu, proč podepsaly Chartu 77 a co dělaly po „revoluci“. Jde o osobnosti známé, jako je Marta Kubišová, ombudsmanka Anna Šabatová či spisovatelky Eda Kriseová a Eva Kantůrková, již podobný soubor rozhovorů Sešly jsme se v této knize, vydaný ovšem v samizdatu, počátkem osmdesátých

Skončila jsem až letos šťastně s tím, že zůstávám už jenom členkou výboru.

? Jak vnímáte vývoj společenské situace po roce 1989?

Myslím si, že si nedostatečně vážíme toho, co máme, a že máme sklon k lenosti a remcání, aniž bychom dostatečně využili příležitosti a možností, které tahle doba pořád ještě nabízí. A vážím si všech iniciativ a mladých lidí, kteří jsou schopni nezávisle pracovat, zajímat se o minulost a budovat nějaké předpoklady pro lepší příští.

? Proč do politiky po roce 1989 nevstupovalo tolik žen, například i z řad disidentek, které byly velmi aktivní?

Změna v devětaosmdesátém roce nás natolik nevyhodila na jinou úroveň, než na které jsme se pohybovali v rámci Charty 77. Tím mám na mysli, že jsme vlastně všichni víceméně zůstali u toho, o co jsme se starali do té doby. Ženy tihly spíš k humanitní a humanitární oblasti, jako je Helsinský výbor a jiná občanská sdružení. Neměly jsme aspirace rozvíjet nějakou ideologii, nějakou stranickou, jako to měli muži.

? Takže to bylo vlastně volné pokračování vaší činnosti kolem Charty?

Ano, volné pokračování toho, o co jsme usilovaly předtím. Já sama jsem sice byla po sametové revoluci kooptována do Federálního shromáždění, ale i tam jsem se angažovala hlavně v tom, co jsme postrádali v té předchozí době a co bylo potřeba rychle napravit. Jako například zrušení vedoucí

✚ Němcovi s Václavem Havlem v Ječné roku 1995

✚ Tisková konference s Občanským fórem v Galerii u Řečických v Praze 21. listopadu 1989, zprava Dana Němcová, Václav Havel, Emanuel Mandler

úlohy strany, prosadit částečné vrácení majetku církvím a řeholním společenstvím, aby mohla začít fungovat, a také zákon o uprchlících.

? Proč jste z politiky odešla?

Odcházela jsem proto, že jsem kandidovala za Občanské hnutí, ale nebyla jsem zvolena, jelikož nebylo zvoleno Občanské hnutí. V té době se začala utvářet stranickost a já bych stejně nebyla schopna se v té době ztotožnit s nějakou stranou.

? S jakou zkušeností jste odcházela?

Dalo mi to respekt k práci zákonodárců. Je to velice náročné a odpovědné poslání. Myslím si, že by volení zástupci měli vycházet zdola, aby věděli, jak to v praxi chodí a co je potřeba udělat, ovšem s přehledem k celistvosti daného zákona. A ne aby se jejich lokální vědomost promítala do různých pozměňovacích návrhů a přílepků k zákonům, jež potom rozdělí logiku původního návrhu. Je potřeba zohledňovat jak to místní, tak i přesah, a i to právnícké myšlení, aby prostě všechno klapalo.

ŽENY V POLITICE

? V polském filmu *Solidarita podle žen*, který natočila dcera polských disidentských rodičů Marta Dzido, je záznam z prvního zasedání vlády po svržení komunistů a tam u kulatého stolu sedí

jen jedna žena mezi samými muži. Dokumentaristka se ptá jedné uznávané reportérky, proč polské ženy v devadesátých letech nevstupovaly do politiky. Reportérka jí říká, že zkrátka nebyly přizvány. My jsme k práci v Chartě na žádné pozvání nikdy nečekaly, ale byla to jakási věcnost, která nás inspirovala. Prostě bylo něco potřeba udělat, něco zařídit, tak jsme to udělaly. Nebyly tam aspirace na to, abychom se někde dostaly, někde byly vidět a tak dále. Chlapi jsou spíš takoví ideologové, ženy jsou praktické a udělají, co je potřeba. A to se odrazilo i na politické scéně po revoluci. Žena přece jenom je podle mého mínění trochu jinak založená než muž. A mělo by to být samozřejmě komplementární v tom smyslu, že žena koriguje manželovu ulitlost a že manžel zase má kde čerpat.

? Ale co když se chtějí taky dostat dopředu a prosazovat své ideje?

Pokud to tak mají, tak ať to dělají. Myslím, že je potřeba respektovat základní svobodu a mít možnost výběru. Ať mají šanci. Jestli do toho půjdou, nebo nepůjdou, už je jejich věc, jejich volba. Pokud cítí, že do politiky patří, tak ať to nevzdávají. To je důležité. Nakolik člověku na věci záleží, tolik musí i patřičně investovat. «

Autorka působí na Sociologickém ústavu AV ČR

let vynesl téměř roční vazbu v ruzyňské věznici. Z většiny však jde o ženy obecně známé málo či vůbec, a to z Prahy, Brna i venkova, emigrantky i ty, které se rozhodly přese vše doma zůstat.

Kniha vznikla v rámci výzkumného programu Sociologického ústavu AV ČR k 40. výročí Charty 77 v editorské péči socioložek Nadi Strakové a Marcely Linkové a vydala ji Academia. Je mimořádná tím,

že odkrývá kapitulu, o níž většina z nás téměř nic neví. O tom, že publikace vzbudila velký zájem, svědčí fakt, že je momentálně vyprodaná. Všechny rozhovory (a autorky hodlají v dalších pokračovat) jsou však dostupné na webu <http://zenyvdisentu.soc.cas.cz>. O disidentkách se tra-

duje, že přepisovaly prohlášení, letáky a samizdatové texty. V této mravenčí i fyzicky náročné práci na psacím stroji přes až dvanáct průklepáků je muži jistě málo zastoupeni. Avšak jejich dílo mělo mnohem širší záběr.

Redakce